

De CAI in de provincie Oost-Vlaanderen

Koen Van Daele & Heidi Tency

1 Inleiding

Vanaf eind jaren '70 en begin jaren '80 van de 20ste eeuw werd er reeds druk geïnventariseerd op het grondgebied van de provincie Oost-Vlaanderen. Zo werkt de Universiteit Gent reeds geruime tijd aan een databank van luchtfotografische sporen in Oost- en West-Vlaanderen¹. Daarnaast werd in de provincie in het kader van licentiaatsverhandelingen een vrij groot aantal veldkarteringen uitgevoerd door studenten. Sinds de start van het CAI-project zijn hier nog heel wat nieuwe inventarisatie-initiatieven bijgekomen. In 2000 werd door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) gestart met een grootschalige basisinventarisatie. In 2000 en 2001 gebeurde dit voornamelijk vanuit de toenmalige hoofdzetel in Zellik. Vanaf 2002 werd de inventarisatie overgenomen door de buitendienst voor de provincie Oost-Vlaanderen, gevestigd te Ename. In 2003 startte het Provinciaal Museum Oost-Vlaanderen site Velzeke (PAMZOV) met een eigen inventarisatie gericht op Zottegem en omliggende gemeentes². Hiervoor werd vertrokken van de gegevens die het IAP tot dan toe had ingezameld over dit gebied. Eveneens in 2003 werd door de Stadsarcheologische dienst van Gent gestart met een inventarisatie van de oude binnenstad³.

In dit artikel bieden we een blik op de werking van de inventarisatiecel IAP Oost-Vlaanderen. We zullen eerst een overzicht geven van de bronnen die we tot nu toe geraadpleegd hebben. Daarna worden de gegevens geanalyseerd die tot nu toe hun weg naar de databank gevonden hebben. Voor deze analyse maken we gebruik van de samengevoegde gegevens van de databanken van het IAP Oost-Vlaanderen en het Provinciaal Museum Oost-Vlaanderen.

2 Stand van zaken

2.1 ALGEMEEN

De gegevens die door het IAP en het PAMZOV werden ingevoerd zitten vervat in 4360 locaties, 5301 structuren, 6096 dateringen en 6459 interpretaties en nog enkele duizenden andere *records* (kadastrale locatie, gegevensinvoer, cartografische bronnen,...). In dit hoofdstuk zullen we proberen een overzicht te geven van deze gegevens. Om de beschikbare gegevens op een overzichtelijke wijze te presenteren maken we gebruik van diagrammen.

Vooraleer we de resultaten van dit kleine onderzoek bespreken moeten we nog enkele zaken omtrent de onderzoeksmethode duidelijk stellen. De relationele aard van de CAI-databank bepaalt in grote mate welke analyses mogelijk zijn en hoe de resultaten van de analyses geïnterpreteerd moeten worden. In onze resultaten zullen we voornamelijk gebruik maken van percentages. Hierbij is het belangrijk te bedenken dat deze percentages niets zeggen over het geheel van alle locaties. Aangezien een locatie bijvoorbeeld meerdere dateringen kan hebben, wil een percentage in een categorie niet zeggen dat X percent van de sites te dateren valt in deze categorie.

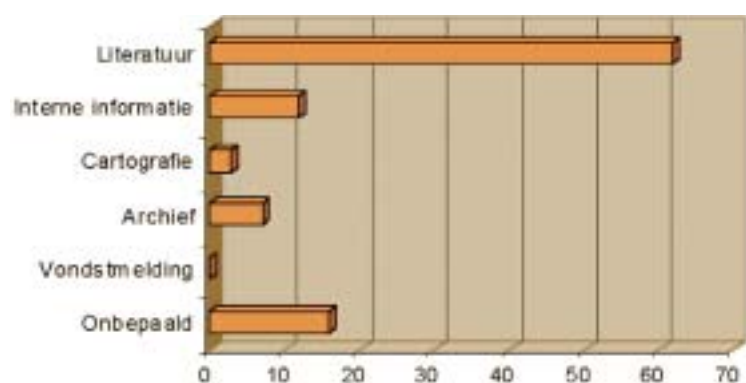
2.2 BRONNEN (fig. 1)

Onder een bron verstaan we de informatie die de basis vormde voor de invoering in de CAI. Dit kan gaan van geschreven bronnen over vondstmeldingen tot gegevens uit archieven. In principe is de bron dus altijd gekend. Een gebeurtenis daarentegen is een meestal archeologische handeling die de desbetreffende

¹ Meganck *et al.*, dit volume.

² Souffreau, dit volume.

³ Hillewaert *et al.*, dit volume.

1 Procentuele verhouding van de gebruikte bronnen in de databank.

Distribution of records per type of 'source' in the database.

de sporen of objecten aan het licht bracht. De gebeurtenis is dus de manier waarop de archeologische structuren aan het licht zijn gekomen⁴. In tegenstelling tot de bronnen is de gebeurtenis niet noodzakelijk gekend.

Toch bevat de databank voor Oost-Vlaanderen een vrij grote hoeveelheid (16%) “onbepaalde” bronnen. Dit komt omdat het huidige systeem met de opsplitsing van bronnen en gebeurtenissen slechts in voege is vanaf 2002. Voordien werd dit op een andere manier genoteerd. Bij de omzetting naar het nieuwe systeem werd voor een aantal bronnen “onbepaald” ingevuld om dit aan te geven. Sindsdien werd een aantal van hen herbekeken en gecorrigeerd. Op termijn zou het dus mogelijk moeten zijn de categorie “onbepaald” van “bronnen” volledig of nagenoeg volledig weg te werken.

De overgrote meerderheid (62%) van onze gegevens werd ingevoerd vanuit de bestaande archeologische geschreven bronnen (in de databank de categorie ‘literatuur’). De bekende archeologische reeksen (“Archeologie in Vlaanderen”, “Lunula”, “Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen”, “Helinium”...) werden in de databank ingevoerd, alsook een substantieel deel van de lokale heemkundige tijdschriften (“Appeltjes van het Meetjesland”...).

De meeste gegevens afkomstig uit geschreven bronnen zijn echter geput uit licentiaatsverhandelingen. Het betreft hier vooral de reeds vermelde prospectiethesen. Een dergelijke verhandeling bestaat uit een literatuuronderzoek en de resultaten van een intensieve veldkartering. Het behandelde gebied komt meestal overeen met een pre-fusie gemeente of een deel ervan. Uiteraard werden telkens slechts de zones onderzocht die karteerbaar zijn, m.a.w. bebouwde zones, enz. werden niet afgelopen. Niet alle percelen binnen een gekarteerde gemeente werden dus effectief onderzocht. Toch leveren deze verhandelingen een grote hoeveelheid gegevens op. Over het algemeen worden in een dergelijke verhandeling een 100-tal vindplaatsen besproken. Sommige bevatten echter weinig tot geen relevante archeologische sporen. Bij het invoeren in de CAI werden de gegevens dan ook gefilterd.

Naast gegevens uit geschreven bronnen werden er ook vrij veel gegevens ingevoerd op basis van interne informatie (12%). Hieronder verstaan we gegevens die binnen de instelling zelf werden ingezameld, maar nog niet werden gepubliceerd. Dit kan gaan om de resultaten van werfcontroles of de ongepubliceerde resultaten van een veldverkenning of opgraving.

Een klein deel van de gegevens is afkomstig uit archieven (7%) en kaart- of prentenmateriaal (3%). Vondstmeldingen en collecties werden tot nu toe amper opgenomen in de CAI voor Oost-Vlaanderen.

2.3 GEBEURTENISSEN (fig. 2)

Zoals reeds gezegd, wordt van elke locatie bijgehouden op welke manier de gegevens aan het licht kwamen. Het spreekt voor zich dat er op één locatie verschillende gebeurtenissen kunnen geweest zijn (zoals een site dat werd opgegraven na een veldverkenning en een mechanische prospectie).

Binnen de provincie Oost-Vlaanderen is de hoofdmoot (39%) van deze gebeurtenissen weggelegd voor ‘veldprospectie’. Dit heeft voornamelijk te maken met de reeds vernoemde licentiaatsverhandelingen van terreinkarteringen. Zoals reeds aangehaald heeft de CAI gretig gebruik gemaakt van deze bron. De cel CAI van de buitendienst Ename heeft tot nu toe slechts zelden eigen karteringen uitgevoerd. Uitzonderlijk werd er samengewerkt met andere archeologen en ondersteuning gegeven tijdens een prospectiecampagne. Wel werd een grote hoeveelheid aan prospectiegegevens ingevoerd, die over een tijdsspanne van enkele jaren verzameld werden door de archeologen van de buitendienst Oost-Vlaanderen van het IAP. Het Provinciaal Archeologisch Museum site Velzeke werkt intensief samen met lokale amateur-archeologen. De resultaten van de vele prospecties die deze hebben uitgevoerd vinden nu ook hun weg naar de CAI⁵.

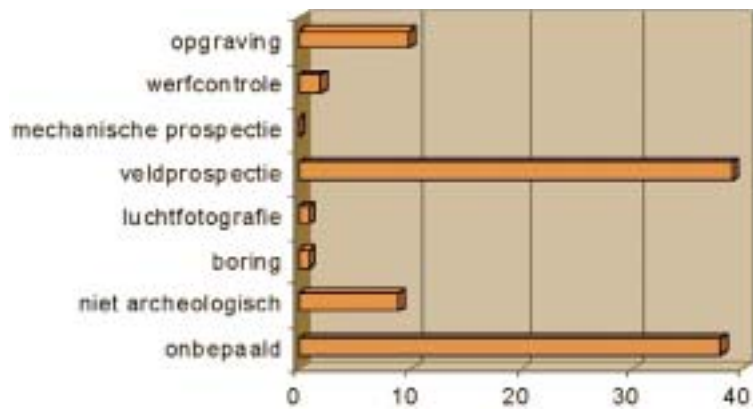
De tweede grootste groep binnen de provincie Oost-Vlaanderen is de categorie ‘Onbepaald’. Hierbij gaat het voornamelijk om bronnen die werden inge-

⁴ Van Daele *et al.*, dit volume.

⁵ Souffreau, dit volume.

2 *Procentuele verhouding van de vertegenwoordigde gebeurtenissen in de databank.*

Distribution of records per type of 'event' in the database.

voerd waarbij het niet duidelijk was waar de archeologische informatie vandaan kwam. Dit komt bijvoorbeeld voor bij voorwerpen die in een collectie zitten waarvan de herkomst misschien wel gekend is, maar niet de vondstomstandigheden. In het begin van het CAI-project werd namelijk niet bijgehouden welke archeologische gebeurtenissen welke gegevens opleverden.

Bij de rest van de gegevens in de databank werden als gebeurtenis voornamelijk 'opgravingen' (10%) en 'niet-archeologische' (9%) gebeurtenissen vermeld. Onder dit laatste verstaan we alle gebeurtenissen die archeologische gegevens opleverden zonder dat er een archeoloog ter plaatse was om de gegevens in te tekenen. Vaak gaat dit om oudere vondsten. Gegevens uit de luchtfotografie zijn eveneens heel slecht vertegenwoordigd in de CAI-databank van het IAP. Toch werd er in Oost-Vlaanderen reeds heel wat luchtfotografisch onderzoek verricht. De resultaten hiervan worden opgeslagen in de HAVIK-databank van de Universiteit Gent⁶.

De resultaten van werfcontroles door het IAP worden sinds 2002 ook opgenomen in de CAI. Deze controles op bouwerven leveren vaak nuttige nog ongekende informatie op. Aangezien de CAI in wezen een databank van archeologische vindplaatsen is, worden enkel de werfcontroles die effectief sporen uit het

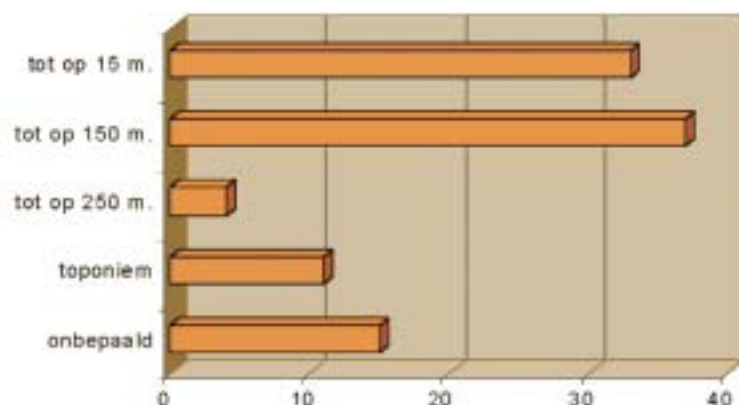
verleden aan het licht brachten opgenomen. Gelet op het feit dat er nog maar recent gestart werd met het invoeren van deze "positieve" werfcontroles, is hun aandeel momenteel nog vrij beperkt (2%).

2.4 NAUWKEURIGHEID (fig. 3)

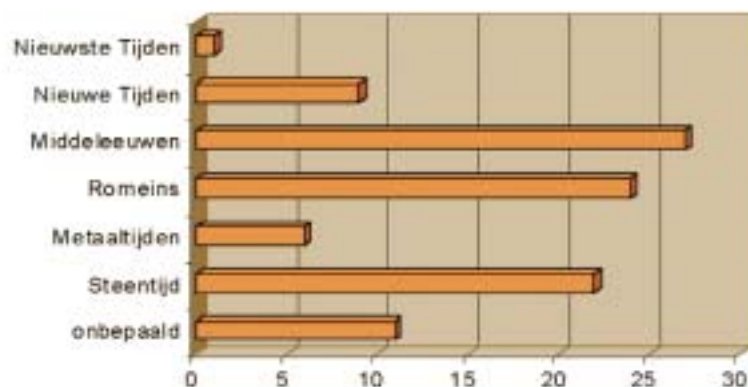
Alle locaties die in de CAI worden ingevoerd krijgen een nauwkeurigheid mee. Hierbij zijn er vijf verschillende mogelijkheden: "tot op 15m", "tot op 150m", "tot op 250m", "toponiem" en "onbepaald". De eerste drie mogelijkheden worden gebruikt voor vindplaatsen die in GIS ingetekend worden. De laatste twee mogelijkheden worden gebruikt voor vindplaatsen die enkel op het niveau van het toponiem gelokaliseerd kunnen worden of (nog) niet lokaliseerbaar zijn.

De meeste locaties in Oost-Vlaanderen (74%) konden ingetekend worden. Hiervan is het merendeel vrij nauwkeurig, meestal tot op 15 (33%) of 150m (37%). Van de vindplaatsen die niet ingetekend werden, kan iets minder dan de helft vaagweg gelokaliseerd worden aan de hand van een toponiem. Het aantal vindplaatsen waarover er zo goed als geen locatie-informatie bestaat is dus vrij beperkt. Dit is belangrijk aangezien het nut van de CAI staat of valt met een nauwkeurige lokalisatie van de site.

3 *Procentuele verhouding van de niveaus van nauwkeurigheid in de databank.*
Distribution of records per level of 'accuracy' in the database.

⁶ Meganck *et al.*, dit volume.

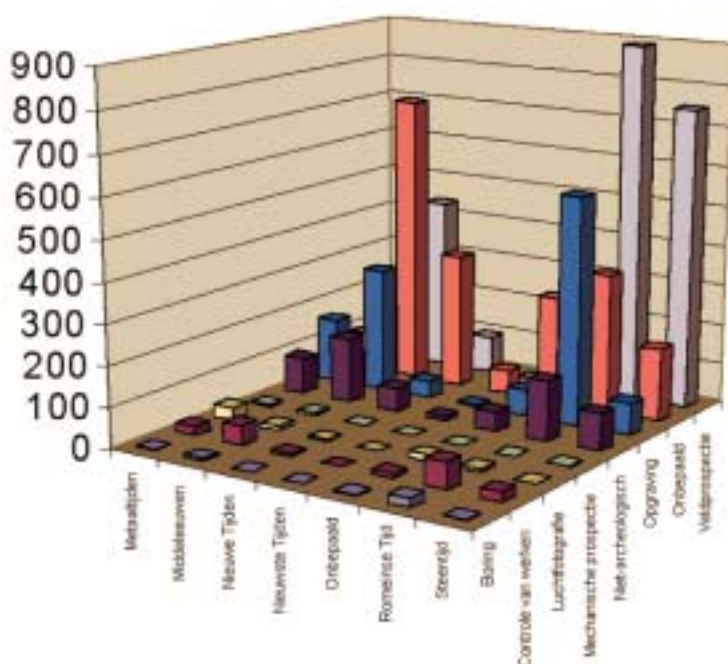
4 Procentuele verhouding van de vertegenwoordigde periodes in de databank.
Distribution of records per period in the database.

2.5 DATERINGEN (fig. 4)

Zoals reeds aangehaald, moet er voorzichtig worden omgesprongen met de verhoudingen tussen de verschillende periodes die in de databank aanwezig zijn. Wanneer we de dateringen los van de locaties bekijken, dan blijken er enkele periodes te zijn die beter vertegenwoordigd zijn dan andere. Dit zijn de Steentijd, de Middeleeuwen en de Romeinse Tijd. Deze drie periodes samen maken 73% van het totale aantal dateringen uit. Zoals reeds gezegd, betekent dit dus niet dat deze drie periodes 73% van het totale aantal locaties vertegenwoordigen. Indien een locatie namelijk structuren uit meerdere periodes bevat, worden de dateringen meerdere keren geteld.

Wanneer we het over dateringen hebben, moeten we natuurlijk rekening houden met het feit dat dit korte of lange periodes zijn die door archeologen werden bedacht om gelijkaardige materiële gegevens aan elkaar te koppelen. Over het algemeen kunnen we stellen dat

hoe ouder de periode is, hoe langer ze is. Aan de andere kant moet er ook rekening gehouden worden met het feit dat de recentere periodes een grotere bevolkingsdichtheid kenden en dus ook een grotere materiaalproductie. Op dat vlak valt de relatief kleine hoeveelheid aan postmiddeleeuwse gegevens op (samen slechts 10%). Dit valt te verklaren door een keuze die bij de invoer gemaakt werd. Zo werden de resultaten van prospecties die enkel bestonden uit een kleine hoeveelheid postmiddeleeuwse scherven niet in de CAI opgenomen. Deze zijn vaak het resultaat van bemesting en dus niet indicatief voor het bodemarchief. Verder worden uit deze periode vaak enkel de opvallendste structuren opgenomen (meestal militair erfgoed) of reeds verdwenen structuren. De nog bestaande gebouwen uit deze periode zijn ook vaak het onderzoeksterrein van de Afdeling Monumenten en Landschappen en werden reeds opgenomen in de bestaande Melanie-inventaris.

5 Het relatief aantal dateringen per gebeurtenis.
The relative number of periods per event-type in the database.

De bekomen percentages kunnen voor een groot deel verklaard worden door de archeologische gebeurtenissen waaruit de CAI werd opgebouwd (fig. 5). De overgrote meerderheid van de gegevens is afkomstig uit vier categorieën: veldprospectie, onbepaald, opgraving en niet-archeologisch. Binnen de groep gegevens afkomstig van veldprospectie zijn gegevens uit de Romeinse Tijd, de Steentijd en de Middeleeuwen duidelijk in de meerderheid. Dit valt te verklaren door de aard van de methode. Zowel vuursteen als Romeinse en middeleeuwse ceramiek zijn redelijk duurzaam en blijven vrij lang bewaard in de ploeglaag. Bovendien zijn ze eveneens vrij herkenbaar aan de oppervlakte. Handgevormde ceramiek uit de protohistorie of later heeft daarentegen een veel minder lange levensduur en is eveneens moeilijker op te merken. Gegevens uit de post-Middeleeuwen zijn dan weer ondervertegenwoordigd omdat ze vaak bewust niet opgenomen werden. Bij de groep gegevens die bekomen werd door middel van opgravingen zien we een lichtjes andere verdeling. Hier wordt de hoofdmoot gevormd door de Romeinse Tijd en de Middeleeuwen, aangevuld met de Metaaltijden. De Steentijd is hier veel minder vertegenwoordigd. Binnen de groep met een “onbepaalde” gebeurtenis, zien we een vrij evenwichtige spreiding met een uitschieter voor de Middeleeuwen (in positieve zin) en de Metaaltijden en Nieuwe Tijden (in negatieve zin). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het grote aantal gebeurtenissen dat ten onrechte het predicaat “onbepaald” heeft gekregen. Het gaat hier namelijk om de gegevens die vroeger werden ingevoerd, toen er nog geen rekening werd gehouden met de gebeurtenis. De groep “niet-archeologisch” kent eveneens een vrij evenwichtige spreiding. Dit kan te wijten zijn aan de aard van deze gebeurtenis. Vaak gaat het om sporen of materiële resten die per toeval aan het licht komen. Het licht overwicht aan Romeinse en middeleeuwse resten kan wederom te wijten zijn aan zichtbaarheid, zeker aangezien het om ongeoeffende waarnemers gaat.

3 Beleid en beheer

Alhoewel de CAI nog in zijn kinderschoenen staat wordt ze toch al gebruikt ter ondersteuning van het beheer en beleid van het archeologisch erfgoed. Talrijke bouwdoSSIers werden geadviseerd na raadpleging van de CAI.

Tot nu toe werden door de inventarisatiecel van het IAP Oost-Vlaanderen nog geen Lokale Archeologische Advieskaarten opgesteld en aan de gemeentes bezorgd. Wel werd er een proefproject op de gemeente Aalter uitgevoerd. Dit gebeurde in samenwerking met de Provincie Oost-Vlaanderen en de Universiteit Gent. De resultaten van dit project werden gebruikt om de structuur van de LAA's verder uit te werken en te uniformiseren. Voor het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Aalst werd een kaart met archeologische locaties aangemaakt. Deze werd opgenomen in het informatieve gedeelte van het Structuurplan. Dit is een concreet voorbeeld van een goede samenwerking tussen archeologie en ruimtelijke

planning. Verder werd er af en toe informatie bezorgd aan studie bureaus in het kader van landinrichtingsprojecten en andere ruimtelijke initiatieven.

4 Perspectieven

Naar de toekomst toe moet er nog heel wat werk verricht worden. Voor de meeste gemeentes zijn de geschreven bronnen doorgenomen en verwerkt. Zoals reeds gesteld zijn dit voor veel gemeentes prospectie thesissen. Dit levert dan ook een opvallende discrepantie op in het databestand. Een gemeente die uitvoerig geprospecteerd werd in het kader van een licentiaatsverhandeling bevat veel meer locaties dan een gemeente waar er niet geprospecteerd is. Het zou dan ook nuttig zijn naar de toekomst toe om deze nog niet of nauwelijks geprospecteerde gemeentes uitgebreid te gaan verkennen. Een doelgerichte prospectiecampagne kan nog veel nieuwe gegevens opleveren.

Tevens zou het wenselijk zijn meer contact op te nemen met amateur-archeologen. Tot nu toe werd er vooral door het Provinciaal Museum Site Velzeke intensief samengewerkt met deze mensen. Dit gaat echter voornamelijk over Zuidoost-Vlaanderen. Ook voor de rest van Oost-Vlaanderen zou dit initiatief gevolgd moeten worden. Op andere plaatsen is reeds vaak aangetoond dat deze aanpak vruchten afwerpt.

Een goede samenwerking met de pas opgerichte cel beheersarcheologie van de afdeling Monumenten en Landschappen zou moeten leiden tot een significante verhoging van het aantal vindplaatsen door middel van werfcontroles. Deze kunnen vooral zorgen voor een toevloed aan nieuwe vindplaatsen.

Vaak is het ook zo dat de informatie die tot nu toe werd ingevoerd vrij summier is. Voor de meeste sites werd enkel de basisinformatie opgenomen. Deze kan zeker nog aangevuld worden.

SUMMARY

The CAI in the Province of East-Flanders

Since the start of the CAI-project a lot of work has been done on the province of East-Flanders. The majority of work consisted of entering known archaeological information (figure 1) in our database. Since East-Flanders is one of the archaeologically better known provinces, this adds up to a lot of information. At the end of 2003, a total of 4360 findspots was registered. The CAI keeps a record of the archaeological event which led to the discovery of the findspot (figure 2). As the chart clearly shows, the majority of the information comes from fieldwalking (39%), archaeological digs (10%) and 'non-archaeological' events (9%). This last category consists mainly of chance finds by people who are not trained as archaeologists.

In this article we took a closer look at the information present in our database, searching for trends and patterns. A few things are noticeable. First of all, a majority of the findspots was entered in a GIS-layer (figure 3). Only 26% of all findspots was lacking in detailed geographical information and could not be entered in GIS. Second, there are far more findspots dating from the Medieval Period (27%), Roman

Period (24%) and Stone Age (22%) than other periods (figure 4). This can partly be explained by the large number of fieldwalking events (figure 5). Roman and Medieval pottery is far more resistant than for instance Iron Age hand-made pottery. The prevalent artefacts from the Stone Age, flint tools, are also very resistant. They are also easier to detect.

Although the CAI is still in its early stages, it has already been used for its intended purpose: supporting heritage-management in Flanders. Several development projects have been advised based on the information in the CAI.

Looking to the future, we can see that there's still a lot of work ahead. Some of the municipalities of East-Flanders underwent an in-depth fieldwalking campaign by students of the University of Gent. The ones where no surveys took place are much more lacking in archaeological information. Up until now there has been little cooperation with amateur-archaeologists. These people still hold a wealth of information unknown to us. In the future we would like to direct our attention to filling in these gaps.